

MEŞRU' BİR YATIRIM ARACI OLARAK MUDAREBE VE GÜNÜMÜZDE KULLANIMI

Arş. Gör. İmran ÇELİK¹

ÖZET

Mudarebe, İslamiyet'ten önce uygulanan, İslam dininin de onayladığı bir ortaklık türüdür. Bu ortaklık bir tarafın sermayesini ortaya koyarak diğer tarafın da bu sermayeyi çalıştırıp emeğini ortaya koyarak gerçekleştirdikleri bir akittir. Sermaye sahibinin rabbu'l-mal, sermayeyi çalıştırmanın da mudarib ya da amil olarak isimlendirildiği mudarebe akdinde asıl amaç, kâr elde etmek ve bu kârı aralarında paylaşmaktır. Kâr paylaşım oranları tarafların akit esnasında üzerinde anlaştıkları çeşitli oranlarda olabiliyor. Fakat herhangi bir taraf kârdan tamamen yoksun kalmaz. Mudarebe akdinin İslam fıkhında sahîh olabilmesi için sermaye, mudarib ve kâr'a ilişkin bir takım şartlar vardır. Bu şartlardan herhangi birinin yerinde olmaması mudarebe ortaklığını fasit kılacaktır. Mudarebe geçmişte gördüğü işlevin yanı sıra günümüzde İslami bankacılığın üzerine bina edildiği temel esaslardan biri olarak kabul edilmektedir. Mudarebe faize dayalı bankacılığa bir alternatif olarak İslami finans kuruluşlarında uygulanmaktadır. Ancak bu uygulamanın barındırdığı bir takım riskler ve bankacılık düzenlemelerindeki bazı engellerden dolayı İslami bankalarda mudarebe yöntemi yeteri kadar yaygınlık kazanamamaktadır. Bunun yerine murabaha ve müşareke yöntemleri İslami bankalarda daha çok revaç bulmaktadır. Mudarebe uygulamasının istenen seviye gelebilmesi için her iki tarafa da güvence sağlayacak yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, İslami bankalar için vergi yükünün hafifletilmesi, mali yatırımlar için daha geniş bir alan oluşturması ve mudarebe işlemleri için ehil ve nitelikli elemanların yetiştirilmesi iktiza etmektedir.

Anahtar sözcükler: Mudarebe, Kırız, Emek-sermaye ortaklığı, İslami bankacılık.

THE MUDAREBE AS A LEGITIMATE INVESTMENT INSTRUMENT AND ITS USE TODAY

ABSTARCT

Mudarebe is a type of partnership that was adopted before Islam and endorsed by Islamic religion. This partnership is an agreement that one party puts forth its capital and the other side puts forth its work and runs this capital. The real purpose of the mudarbe, that the owner of the capital called rabbu'l-mal and the employee of the capital called mudarib or amil is to profit and to share the profit among them. Profit sharing ratios can be at various rates that the parties agree on during the contract. But any party can not be completely deprived of profit. There are some requirements for capital, mudarib and profit in order for the Mudarebe contract to be acceptable in Islamic jurisprudence. If any of these conditions are not fulfilled, it will make the mudaraba contract iinvalid. In addition to the function he has seen in the past, Mudaraba is now regarded as one of the basic foundations on which Islamic banking is built. Mudarebe is implemented in Islamic finance institutions as an alternative to banking based on interest. However, the mudaree method in Islamic banks is not as prevalent due to some of the risks it contains and some obstacles in banking regulations. Instead, murabaha and müşareke methods are more popular in Islamic banks. In order for the implementation of Mudaraba to reach the desired level, it is necessary to put into practice the legal regulations that provide assurance to both sides and reduce the tax burden for Islamic banks, and create a wider area for financial investments and train competent and qualified personnel for mudarebe operations.

Key words: Mudaraba, Kırız, Labor-capital partnership, Islamic banking.

¹ Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, imran47celik@hotmail.com

GİRİŞ

İslam dini insanlar arasındaki muamelelerde haksızlığı önlemek amacıyla belli kıstaslar koymuştur. Bu kıstaslar insanların yararına olan muameleleri helal, zararına olan şeyleri de haram kılması şeklinde özetlenebilir. Bu bağlamda taraflardan herhangi birinin zarara uğramaksızın karşılıklı rızaya dayalı olarak yaptıkları alım-satım ve ortaklık gibi ticari işlemler meşru kılınmıştır. Buna mükabil taraflardan birinin ya da ikisinin zararına olan faiz, tefecilik ve kara borsa gibi muameleler yasaklanmıştır. Tarih boyunca süregelen ve bir tarafın zararına diğerinin de haksız kazanç elde etmesine sebep olan faiz illeti yaygın bir biçimde uygulanmıştır.

Günümüzde finans sisteminin faize daha fazla bağımlı hale gelmesine karşılık İslam dünyası da bu illete alternatif olabilecek meşru yatırım ve finans araçları bulma arayışına girmiştir. Bu araçların başında hiç şüphesiz mudarebe yöntemi gelmektedir. Mudarebe, İslamiyet'ten önce uygulanan ve her iki tarafın yararına olduğu için İslam'ın da onayladığı bir ticari muameledir. Bir tarafın sermayesini, diğerinin emek gücünü ortaya koyarak gerçekleştirdikleri meşru bir akittir. Bu muamele sonucunda elde edilen kâr, akit esnasında belirlenen oranlarla aralarında paylaşılır. Mudarebeyi karşılıklı alış veriş dayanan bir muavazâ akdi diyen âlimler olduğu gibi, iki taraf arasında gerçekleştirilen bir ortaklık türü olduğunu söyleyenler de vardır.

Mudarebe akdinin sahih olması için bir takım şartlar gereklidir. Bunlar sermaye, mudarib(işleten) ve kâr ile ilgili şartlardır. Bu şartlardan herhangi birini eksik olması halinde akit geçersiz olur.

Mudarebeyi bugün daha önemli kılan ise faiz bankacılığına alternatif teşkil etmek için kurulan faizsiz İslami bankacılığının önemli temellerinden birini teşkil etmesidir. Mudarebe, geçmiş dönemlerde bir yandan sermayesini işletme imkânı bulamayan kişilerle diğer yandan çalışma ve işletme ehliyetine sahip olduğu halde sermayeden yoksun kimseler arasında yapılan bir ortaklık türü olarak göze çarpmaktadır. Günümüzde de İslami bankalara yatırılan mevduatlar mudarebe akdinin sermaye tarafını, bu sermayeyi çalıştırıp işleten banka ise mudarib tarafı teşkil etmektedir. Fakat geçmişteki uygulamalardan farklı olarak banka ayrıca elindeki sermayeyi başkalarına kredi vererek ayrı bir akit gerçekleştirmektedir. Böylece banka bir taraftan mevduat sahiplerine nispetle mudarib sıfatına sahip iken, kredi verdiği kimselere nispetle sermaye sahibi sıfatı ile muamelede bulunmaktadır.

Mudarebe yöntemi içerdiği risklerin yanı sıra taraflar için yeteri kadar güvenceye sahip olamamasından ötürü İslami bankacılıkta geniş bir uygulama alanı bulamamaktadır. Ticaret ve finansla ilgili yürürlükteki yasalar da mudarebenin kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Buna mukabil daha az riske ve daha fazla güvenceye sahip olan murabaha yöntemi daha fazla ilgi görmektedir.

LİTERATÜR

Çalışmamızda başvurduğumuz başlıca kaynaklar sahih hadis külliyatları ile klasik fıkıh mecmuaları olacaktır. Başta Kütüb-i Sitte diye bilinen altı hadis kitabı olmak üzere diğer hadis kaynaklarında konu ile ilgili hadislerle ve sahabe arasındaki mudarebe uygulamasına dair örneklerle müracaat edilecektir. Dört büyük mezhebin fıkıh külliyatlarında yer alan konuyla ilgili bilgilerden yararlanılmıştır. Şafii mezhebinde özellikle İmam Nevevî'nin eserleri, Zuheyli'nin eserlerine öncelik verilmiştir. Hanefi mezhebinde İbn Abidin, Merğınani, Serahsi'nin eserlerine müracaat edilmiştir. Hanbeli mezhebinde İbn Kudame'nin el-Muğni adlı eserinden yararlanılmıştır. Zuhayli'nin Fıkıh Ansiklopedisi konuyu mukayeseli olarak ele alıp daha detaylı malumat sunmaktadır. Klasik fıkıh kaynaklarının yanı sıra modern dönemdeki yeni çalışmalar ve telifler de incelenecektir. Özellikle İslami bankacılığın dolayısıyla da mudarebenin daha yaygın olduğu diğer İslam ülkelerinde yazılan makale, tez ve kitaplar da konumuz için önemli kaynaklar teşkil etmektedir. Ayrıca günümüz alimlerinin mudarebe ve günümüzde kullanımı hakkındaki görüş ve değerlendirmeleri de çalışmamızda dikkate alınmıştır.

Mudarebenin Tanımı ve Hükümü

Mudarebe sözlükte “yol almak, (ticaret için) yola çıkmak” anlamına gelen (ضرب في الارض) ifadesindeki “darb” kelimesinden (مضاربة/مفاعلة) vezinde türemiştir.² Irak bölgesi fakihleri “mudarebe” tabirini, Hicaz bölgesi fakihleri ise kırâz (mukâraza) ifadesini kullanırlar. Buna göre Hanefî ve Hanbelî mezhepleri mudârebe, Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri ise kırâz ifadesini kullanırlar. Kırâz ise sözlükte kesmek, ayırmak anlamına gelir. Mal sahibi, malın bir kısmını kesip/ayırıp ticaret yapmak üzere mudaribe verdiği ve elde edilen kârdan bir kısmını ayırıp verdiği için bu adı almıştır.

İstılahta ise mudarebe, kırız, mukâraza aynı anlamda kullanılmaktadır. Buna göre Mudarebenin istilahî manası, bir tarafın sermayesini ortaya koyarak, diğer tarafın da emek gücünü sarf ederek kâr paylaşımı esasına dayalı kurdukları bir ortaklık türüdür.³ Bu akidde işletmeci tarafa mudârib, dârib, âmil, mukâraz, sermaye sahibi yatırımcıya rabbü'l-mâl (mukârız), çalışmaya ise âmel adı verilir.⁴

İslam'ın ilk yıllarında mudarebe akdi mevcut idi. Hz. Peygamber bunu ikrar etti.⁵ Sahabeler de bu akdi gerçekleştiriyorlardı.⁶ Konuyla ilgili Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdullah bin Mesut gibi sahabelerden rivayetler mevcuttur.⁷ Mudarebenin caiz olduğuna dair icmâ vardır.⁸ İnsanların bu muameleye ihtiyacı

² Muhammed b. Yakup el-firuzâbâdî, *Kamusu'l-Muhit*, C. I, s. 99, Meymenniye Matbaası, Mısır, t.siz.

³ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, C. VI, s.208, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2005. Ayrıca Bkz. Nevevi, *Ravdatu't-Talibin*, C. III, S.739, Daru'l-Feyha, Dımeşk, 2012.

⁴ Kallek, Cengiz “Mudarebe” TDV. İslam Ansiklopedisi, C. 30, s. 359, İstanbul, 2005.

⁵ Zahiri, İbn Hazm *Meratibu'l-İcmâ*, s.91 Daru'l-kutubu'l- İlmiye, Beyrut. 2000.

⁶ Şevkânî, Neylü'l-Evtar, c.V, s.394.

⁷ İbn Mace, *Ticarât*, 63, 65; Ebu Davut, *Akziye*, 12; *Büyû*, 27, 88; Tirmizi, *Ahkâm*, 17; *Zekat* 34.

⁸ İbn kudame, el-Muğni, c. V s. 16; Daru'l-Fikr, Beyrut, 2011. Ayrıca Bkz. İbn Hazm ez-Zahiri, *Meratibu'l-İcmâ*, s.91.

vardır. Çünkü bu akitte her iki tarafın da menfaati söz konusudur. Bir yanda tasarruflarını bizzat işletme imkân, kabiliyet ve tecrübesinden mahrum, diğer yanda yanda gerekli bilgi, deneyim ve donanıma sahip, fakat sermayeden yoksun kesimler bu kesimler bu akit sayesinde bir araya gelirler. Böylece atıl birikimleri harekete geçirecek, geçirecek, ekonomik gelişime katkı sağlayacak ve işsizlere istihdam sağlayacak yol ve yol ve yöntemlerin bulunmasına olanak sağlanmaktadır.⁹

Mudarebenin hangi akit türlerinden olduğu konusunda iki farklı görüş vardır. vardır. Cumhura göre mudarebe, icare akdi gibi muavazaâ türünden bir akittir.¹⁰ Bu Bu durumda mudarebe kıyasa aykırı olarak caiz kılınmış istisnai bir akittir. Çünkü Çünkü burada amelin miktarı ile karşılığında alınacak ücretin miktarı belli değildir.¹¹ değildir.¹¹ Kıyasa göre muavazâ akitlerinde belirsizlik taşıyan tüm durumlar akdi fasit fasit kılar.¹² Hanbelîler ve Zahirilerin savunduğu ikinci görüşe göre ise mudarebe, müzaraâ ve müsakât akidleri gibi şirket akdidir. Ortaklık malda ya da amelde değil elde edilecek kârdadır. Bu alışveriş olmadığı için belirsizlik akde hâlel getirmez. Bu görüşe göre mudarebe bir şirket türü olarak kıyasa uygundur.¹³ Çoğunlukla tercih edilen görüş de budur.

Mudarebe akdi bağlayıcı bir akit değildir. Akit yapıldıktan sonra taraflardan herhangi birisi işe başlamadan önce ya da başladıktan sonra akdi tek taraflı bozabilir. Taraflardan biri akdi bozduğuna dair bir beyanda bulunduktan sonra diğerinin izni, rızası ve hazır bulunmasına gerek olmadan akit bozulmuş olur.

Sermaye sahibi ile mudarib (âmil) arasındaki ilişki, sözleşmenin yapıldığı andan itibaren belli aşamalarda değişik hüküm ve değerlendirmelere tabidir. Bu ilişkileri şu maddelerde özetlemek mümkündür:

- 1- Sermaye sahibi kârın tamamının kendisine olmasını şart koşarsa ibd'a akdi yapılmış sayılır. İşletmeci karşılıksız çalışmış olur ve kârdan bir şey alamaz.
- 2- Sermaye sahibi ile işletmeci, kârın tamamının işletmeciye verilmesi üzerine anlaşılırsa bu durumda mudarebe akdi değil, karz (borç) akdi yapılmış sayılır. İşletmecinin sermaye sahibinden aldığı para borçtur ve aynı miktarı ödemelidir. Sermaye sahibi bu durumda kârdan bir şey almaz.
- 3- Mudarib malı teslim alıp çalışmaya henüz başlamamışsa elindeki mal emanet hükmündedir. Malı korumakla mükelleftir. İhmal ve kusuru olmadan mala bir zarar gelse tazmin etmesi gerekmez.
- 4- Mudarib, sermaye sahibinin koştuğu şartlara aykırı hareket ederse ğâsıp hükmüne geçer. Mudarib böyle bir durumda emin olmadığı için sebep olduğu zarardan sorumludur. Bu zararı tazmin etmesi gerekir.
- 5- Mudarib, sermayeyi çalıştırmaya başlamışsa sermaye sahibinin vekili hükmüne geçer. Onun adına malında tasarruf yetkisine sahip olur.
- 6- Kâr elde edildiğinde iki taraf arasında tam bir ortaklık meydana gelir. Kâr taraflar arasında belli oranlarda paylaşılır.

⁹ Cengiz Kallek, a.g.e, s.360.

¹⁰ İbn kudame, el-Muğnî, c. V s.15;

¹¹ İbn Kayyim el Cevzî, *İ'lamu'l-Muvakkiîn an Rabbi'l-Âlemîn*. C.2, S. 44, Daru'l Ceyl, Lübnan, 1973.

¹² Bkz. Kâsânî, *Bedâi's-Sanâ'î fi tertibi's-Şerâ'î*, C. VI, s. 79, Daru'l-Kutubu'l-Arabi, 2. Baskı, Beyrut, 1982.

¹³ İbn kudame, a.g.e, c. V, s. 135.

- 7- Mudarebe akdi bozulduğunda mudarib ücretli işçi hükmüne geçer. Kâr elde edilmişse karın tamamı sermaye sahibinin olur. Âmile de çalışmasına karşılık ücret verir. Kâr elde edilmemişse âmile ücret ödemek gerekmez.

Kuruluşu ve Sıhhat Şartları

Diğer akitler gibi mudârebe akdi de gerekli ehliyete sahip tarafların karşılıklı irade beyanlarıyla (icap-kabul) kurulur.

Taraflar

Tarafların tasarruf ehliyetine sahip olmaları gerekir. (Akil, Baliğ, Reşid) Dolayısıyla çocuk, deli ve sefihler akde taraf olamaz.¹⁴ Mudârebe ehliyeti konusunda vekâlet akdi esas alınmış, mudârib için vekilin, sermayedar için müvekkilin ehliyet düzeyi şart koşulmuştur. Ölümcül hasta ve reşid kadın mudârebeye taraf olabilir; fakat Mâlikîler bir hadise dayanarak evli kadının tasarruflarını kocasının iznine tâbi kılarlar. Borçluluk sebebiyle tasarruf yetkisi kısıtlanmış kişi Şâfiîler'e göre bu akde sadece mudârib sıfatıyla katılabilir. Din farkı ilke olarak engel görülmemekle birlikte genellikle şer'î hükümlere hassasiyet göstermeyeceği endişesiyle gayri müslimle mudârebe mekruh sayılmıştır. Hanefîler'e göre mudârib sayısının birden fazla olması ve aralarında Müslüman bulunması halinde bu sakınca ortadan kalkar. Hanefîler'e göre karşılıklı irade beyanı mudârebenin rüknü; taraflarla akdin konusunu oluşturan sermaye ve amelle kârın oran olarak belirlenmesi sıhhat şartlarıdır. Cumhura göre ise bunların tamamı rükündür.¹⁵

İcap-kabul

Çoğunluğa göre kurucu beyanların mutlaka mudârebe veya mukâraza kelimeleriyle yapılması gerekmez; bu akde ait temel unsurları içeren ve ana özelliklerini bertaraf edecek şartlar taşımayan herhangi bir ifade kullanılabilir.

Bunların dışında Mudarebe akdine mahsus birtakım şartlar vardır. Bunlar Anapara (sermaye) ile ilgili şartlar âmel (işletme) ile ilgili şartlar ve kâr'a ilişkin şartlar olmak üzere üç kısımdır.

Anapara(Sermaye) İle İlgili Şartlar

- 1- Sermaye nakit para cinsinden olmalıdır. Bunlar altın ve gümüş paralar ile tedavüldeki diğer paralar olabilir.¹⁶ Cumhura göre ticaret mallarından sermaye olmaz. Çünkü malların değeri tam olarak belli değildir. Dolayısıyla kârın miktarı da tam olarak belirlenemez. Bu belirsizlik paylaşımda anlaşmazlığa sebep olur. Anlaşmazlık akdi bozar.

¹⁴ Nevevî, Ebu Zekerriyya Yahya bin Şeref, *el-Mecmu'*, c.13,s. 217, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2010.

¹⁵ Cengiz Kallek, "Mudarebe" TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 30, s. 360. Nevevî, Minhac, C. II, S. 309; Hatib Şirbini, Muğni'l-Muhtac, c. II, S.309.

¹⁶ Nevevî, *el-Mecmu'*, c.13,s. 217.

- 2- Sermayenin miktarı ve hangi para cinsinden olduğu bilinmelidir. Miktar ve tür belli değilse kârın miktarı da belirlenemez. Bu belirsizlik de akdi bozar.
- 3- Sermayenin elde mevcut olması, başkasına borç olarak verilen bir alacak olmaması gerekir. Alacaklı borçluya “yanındaki mal ile ticaret yap kârı aramızda paylaşalım” derse caiz olmaz. Fakat birine, “falan kişideki alacağımı tahsil et ve onunla mudarebe yap” derse cumhura göre bu caiz olur. Çünkü sermaye sahibi mudaribi önce alacağımı tahsil etmek üzere vekil tayin etmiş, sonra da mudarebe akdini yapmış olur.
- 4- Sermayenin âmile teslim edilmiş olması gerekir. Sermaye, sahibinin elindeyken mudarebe yapılmaz. Sermaye sahibinin âmil ile beraber çalışması da caiz değildir.¹⁷

Âmel (İşletme) İle İlgili Şartlar

- 1- Amel ile ilgili şartlar şunlardır: sermayeyi çalıştırmaktan maksat ticaret yaparak kâr elde etmek olmalıdır.
- 2- Sermayeyi çalıştırma şekli genel olmalıdır. Belirli bir malın ticareti ya da piyasada az bulunan bir malla sınırlandırma yapılarak ticaret zorlaştırılmamalıdır. Çünkü her iki tarafın amacı kâr elde etmektir. Bu da amilin en çok kâr getirecek mallarla ticaret yapması konusunda serbest bırakılmasını gerektirir.
- 3- Amel belli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmamalıdır. Amaç kâr elde etmek olduğu için bu kârın ne zaman elde edileceği belli olmaz.¹⁸
- 4- Mudarib olan kişi tasarruflarında tam yetkili olmalıdır. Sermaye sahibi amelde mudaribe ortak olmamalıdır. Böyle bir şart koşturmak akdi geçersiz kılar. Fakat başta şart koşulmaksızın sermaye sahibi mudaribe yardımcı olması düşüncesiyle çalışırsa bu caizdir. Mudarib sermaye sahibi dışında çalışma konusunda kendisine yardımcı tutabilir.¹⁹

Kâra İlişkin Şartlar

- 1- Kâr sadece taraflar arasında paylaşılmalı, üçüncü kişiler kâra ortak olmamalıdır.
- 2- Kar paylaşılırken paylar her iki taraf için de yüzdellik, onluk gibi net oranlarla muayyen olmalıdır.²⁰ Her birinin şayi hissesi önceden belirtilmelidir. Yarı-yarıya 1/3, 2/3, 1/4 vb.
- 3- Şayi hisseler anaparadan değil kâr üzerinden yapılmalıdır. Çünkü Mudarebe kârdaki ortaklıktır. Eğer mudarib anaparadan bir hisse talebinde bulunursa bu mudarebe olmaz.
- 4- Her iki taraf için de alacağı payın kardan maktu' bir miktar olmaması lazım.(5000, 20,000 vb.) Kârdan belirli bir kısmın taraflardan herhangi birine her halükarda vermeyi şart koşturmak ortaklığı ifsat eder. Bu konuda icmâ

¹⁷ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, C. III, S.739-741, Daru'l-Feyha, Dımeşk, 2012.

¹⁸ Zuhaylî, Muhammed, *el-Mûtemed fi'l-fikhi's-Şafîi*, C. III, S. 287, Daru'l-Kalem, Dımeşk, 2013.

¹⁹ Zuhaylî, Muhammed, a.g.e S.287.

²⁰ Nevevî, a.g.e. c.III, s.740.

vardır. Çünkü kârın toplam bedeli maktu miktarın altında da olabilir. Bu durumda diğer taraf kardan bir şey almamış olur. Bu da ortaklığa aykırıdır.

Mudarebenin Kısımları

Mudarebe Mutlak ve Mukayyet olmak üzere iki kısma ayrılır. Mutlak Mudarebe, sermaye sahibinin hiçbir kayıt ve şart belirtmeden kârın belli oranlarda aralarında paylaşmak üzere âmil tarafa malı teslim etmesi demektir. Sermaye sahibi âmile verdiği malın belirli bir yer, zaman veya ticaret türü ile sınırlamadan amili yetkili kılmasıdır. Sermaye sahibi sermayeyi teslim ettikten sonra kâr dışında amile karışmaz.

Mukayyet mudarebe ise sermaye sahibinin amile belirli bir takım şartlar koşmasıdır. Örneğin verdiğim sermayeyi sadece şu şehirde çalıştırabilirsin, ya da şu zaman diliminde çalıştırmalısın, ya da sadece falan kimselerle ticaret yapabilirsin, Ya da sadece şu mallarla alış-veriş yapabilirsin vb. demesi gibi.

Mukayyet mudarebenin belirli bir zaman, mekan, ya da ticaret türü ile sınırlama şartının caiz olup olmadığı konusunda fakihler arasında farklı görüşler vardır. Hanefî ve Hanbelî mezhepleri her türlü şartı caiz görürler. Şafîî ve Maliki mezheplerine göre ise belli bir şahıs ya da belirli bir sürenin şart koşulması akdi geçersiz kılar. Mudarebenin ileri bir tarihte başlatılması da aynı şekilde Şafîî ve Malikilerde caiz görülmemiştir.²¹

Mudarebe akdi tarafların sayısına göre de iki kısma ayrılır: Senâî (ikili) mudarebe ve müteaddit (çoğulcu) mudarebe. İkili mudarebe sadece sermaye sahibi ile mudarib olmak üzere iki taraftan oluşan mudarebedir. Tarafların her birisi kendi içinde sayıları birden fazla olabilir. Örneğin tek bir mudarib birkaç kişiden sermaye toplanıp mudarebe yapılabilir. Keza tek bir sermaye sahibinden birkaç kişi sermaye alıp mudarebe yapılabilir. Fakat sonuç itibarı ile sadece iki taraf vardır.

Çoğulcu mudarebe şekli ise sermaye sahibinden sermaye alan mudaribin bu sermayeyi bir başkasına mudarebe yapmak üzere vermesidir. Birinci durumda mudarib olan kişi sermayeyi verdiği üçüncü kişiye göre sermaye sahibi sayılmaktadır. Bu kısmın caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf olsa da cumhura göre caizdir.²²

Mudarebenin Masrafları

Mudarebe işlemlerinde yapılan harcamalar iki türdür. Birincisi mudaribin şahsı ile ilgili harcamalardır. Bunlar mudarebe faaliyetleri esnasında mudaribin ihtiyaç duyduğu yiyecek, içecek, konaklama ve binek gibi ihtiyaçlar için yapılan harcamalardır. Şafîî mezhebine göre sermaye sahibi izin vermedikçe ne yolculuk zamanında ne de ikamet esnasında mudarib kendi ihtiyaçlarını sermayeden karşılayamaz. Çünkü masrafların toplam miktarı elde edilen kâr kadar ya da ondan daha fazla olabilir. Böylece kârın tamamını alır hatta sermayeden de bir kısım almış olur ki bu sermaye

²¹ Zuhaylî, Vehbe, *Mevsuatu'l-Fıkhi'l-İslamî*, C. 4, S. 632. Daru'l-Fikr, Dımeşk, 2013

²² Şirbinî, Muhammed Hatip, *Muğni'l-Muhtac*, C. 2, S. 314, Ayrıca bkz. Muhammed Ahmed, Hüseyin, *El-Mudarebe fi'l-Masarifi'l-İslamiyye*, V. Uluslararası Mescid-i Aksa Kongresi, Daru'l-İfta-el-Filistiniyye, Ramallah, 2014

sahibinin zararına olur. Bu da akdin ruhuna aykırıdır. Akit esnasında böyle bir şart koşulması durumunda akit fasit hale gelir.²³ Hanbeli fıkıhçılara göre bu masrafların sermayeden karşılanacağı akit esnasında açıkça şart koşulmuşsa ya da örfе göre böyleyse masraflar sermayeden karşılanır. Hanefi ve Maliki mezheplerine göre yolculuk esnasında yapılan harcamalar sermayeden kâr elde edilmişse kârdan karşılanır. Kâr elde edilmemişse ana sermayeden karşılanır. Hanefi ve Maliki mezhebinin gerekçesi şudur: Eğer yolculuk esnasındaki masraflar mudaribe ait olursa kimse mudarebeyi kabul etmez. Hâlbuki mudarebe geniş kesimlerin ihtiyaç duyduğu bir uygulamadır. Ayrıca mudarib mudarebe işlemi için yolculuğa çıkmış ve kendi şahsı için çalışıp kazanma fırsatına sahip değildir.²⁴

İkinci kısım masraflar ise mudarebe işlemleri ile ilgili masraflardır. Bunların malların serilmesi, pazarlanması, toplanması gibi işlemlerdir. Bu tür masraflar da sermayeden tahsil edilir. Fakat malların korunması, taşınması gibi işlemler için yapılan masraflar sermayeden karşılanmaz. Ancak bu masraflar için örfе ve âdete göre işçi tutabilir. Eğer bu işlemleri için bir kiralama yaparsa bunu sermayeden değil, kendi şahsi mülkünden karşılaması gerekir.

Mudarebenin Günümüzde Uygulanması

Mudârebe, geçmişte gördüğü işlevin yanı sıra günümüzde özel finans kurumlarının kullandığı bir araç olması bakımından da önemlidir. Kâr-zarar ortaklığı biçiminde çalışan bir finans kurumuna mudârebe usulüyle yatırılan katılım hesapları murâbaha, alt mudârebe, müşâreke (sermaye ortaklığı), finansal kiralama (leasing) gibi yöntemlerle işletilir. Biz burada sadece mudarebe yöntemi üzerinde durmaya çalışacağız.

Klasik fıkıh kitaplarında yer alan mudarebe şartlarının günümüz için de geçerli olup olmadığı konusunda bazı tartışmalar başlamıştır. Özellikle mudaribin alacağı hissenin, kârın elde edilip edilmediğine bakılmaksızın belirli bir miktarının ayırması şeklinde değil de kâr etmesi durumunda bu kârdan bir hisse olması gibi şartlara bağlılık ne derece önem arz ettiği tartışılmıştır.

Modern dönemde süregelen tartışmalardan biri, Mudarebe şartlarının belirlenmesi konusunda kesin bir nassın olmadığı, bu şartların müçtehit imamların o günün şartlarına uygun olarak tespit ve tesis ettikleri içtihadî uygulamalar olduğu iddiasıdır. Dolayısıyla bu şartlar içtihadî açıktır ve günümüz maslahatları çerçevesinde yeniden gözden geçirilebilir. Bu görüşün en önemli savunucularından biri Ali el-Hafif (v.1978)²⁵ diğeri Yasin Suveylim Taha'dır.²⁶ Bu iki âlime göre mudarebe akdi cahiliye devrinde bilinen bir akit idi. İnsanlar bununla muamele ediyorlardı. İslamiyette de devam etti. Sahabeler de aynı şekilde uyguladılar. Hz. Peygamber (s.a.s) bunu ikrar etti. Bu uygulama ile ilgili şartlar ise daha sonra fukahâ tarafından günün şartlarına göre konulmuştur. Bu nedenle Mudarebenin şartları genel şer'î kurallar çerçevesinde tamamen içtihadî dayalıdır. Bu şartlarla ilgili kitap ya da sünnetten kesin bir nass bulunmamaktadır.

²³ Şirâzî, Ebu İshak, Mühezzeb, c.1, s.387; Şirbini, Muğni'l-Muhtac, c. “, S. 317

²⁴ İbn Rüşd, Bidayetü'l- Müctehid, C. 2, S. 238; Serahî, el-Mebsût, c.22, S. 63.

²⁵ 1891'de Mısır'ın Menufiye şehrine bağlı Şühedâ köyünde doğmuş Ezher'de hocalık yapan fıkıh alimi.

²⁶ Mısırlı Ezher ulemasındandır.

Ancak bu iki âlimin savunduğu görüş muteber sayılmamıştır. Çünkü mudarebe, İslamiyet'ten önce de şu anki haliyle biliniyordu. Sahabeler bu şekliyle uyguluyordu. Hz Peygamber (s.a.v.) de bu haliyle takrir etti. O halde mudarebenin mevcut şartları Hz Peygamber (s.a.v.)'in sünneti ile sahabe ve sonraki ulemanın icması ile sabittir. İctihâdi bir mesele değildir.

Tarafların Dışındaki Kimselere Kârın Bir Miktarını Tahsis Etme

Mudarebe sonucunda elde edilen kâr, sermaye sahibi ile mudarib arasında ya eşit ya da üçte bir, ya da dörtte bir gibi başta neyin üzerine anlaşma sağlandıysa o şekilde paylaşılır. Bununla beraber taraflardan birine hissesi dışında ayrıca 100 lira gibi bir miktar tahsis etmeyi şart koşmak ulemanın ittifakıyla caiz değildir. Çünkü Kârın toplam miktarı tahsis edilen miktar kadar ya da daha az olabilir. Bu durumda diğer taraf kârdan bir şey almamış olur. Bu da ortaklığı bozan bir durumdur.

Taraflardan birine kârın bir miktarını tahsis etmek ittifakla caiz değilken tarafların dışında üçüncü kişilere kârdan bir miktar tahsis etmenin caiz olup olmadığı konusunda iki farklı görüş vardır.

Şafî mezhebine göre kârın bir miktarını tarafların dışında üçüncü kişilere verilmesi caiz değildir. Çünkü Kâr ile ilgili şartlardan birisi kârın sadece taraflar arasında paylaşılmasıdır.

Maliki mezhebine göre ise kârdan bir miktarın tarafların dışında üçüncü kişilere verilmesi caizdir. Çünkü bu teberru türünden bir işlemdir. Taraflar kendi rızaları ile kendi mallarından bağışta bulunmuş oluyorlar. Bu taraflardan birine yapılan ekstra tahsisten farklıdır. Dolayısıyla caizdir.²⁷

Mutlak Mudarebe Kapsamında Toplu Mudarebe

Mutlak mudarebenin geniş sınırlara sahip olduğunu yukarıda belirtmiştik. Mudaribin, günümüz bankacılık faaliyetlerinin gereksinimleri doğrultusunda başka faaliyetlerde bulunmasının mutlak mudarebe kapsamında değerlendirilmesi tartışılmıştır. Örneğin sermayenin sanayi, tarım ve çeşitli iş kolları gibi ticaret dışındaki yollarla işletilmesi, mudaribin sermayeyi kendi malı ya da başkasının malıyla karıştırıp işletmesi, mudaribin sermayeyi bizzat işletmeyip bir başkasına işletmek üzere vermesi ve kârın aralarında paylaşılması gibi. Bunları alt başlıklar halinde inceleyelim.

Sermaye İşletmesinin Ticaret İle Sınırlandırılması

Hanefî ve Şafîî kaynaklarında açıkça ifade edildiği üzere mudarebede sermayeyi çalıştırma şekli yalnızca alış-veriş demek olan ticaret ile mümkündür. Çünkü mudarebede asıl amaç kâr elde etmektir. Bu da sanayi, tarım v.b. ile değil ancak alış-veriş yaparak elde edilir. Tarım aletleri alıp onunla amel ederek elde edilen kârı, ya da buğday alıp öğütme, ekmek haline getirip satmak sonra elde edilen kârı paylaşmak, Hanefî ve Şafîî mezheplerine göre fasit mudarebe olarak

²⁷ Hasan Emin, *El-Mudarebetü 'ş-Şer'iyye*, S. 50-51, Mektebet-ü Melik Fahd el-Vataniyye, Cidde, 2000.

değerlendirilir. Dolayısıyla bu iki mezhebe göre sermaye sadece ticaret yöntemi işletilebilir.

Maliki ve Hanbelî mezheplerine göre ise ticaretin yanı sıra, sermayeyi arttıracak ve kâr sağlayacak tüm araçlarla mudarebe yapılabilir. Sermayeyi çalıştırma yöntemini sadece ticaret ile sınırlandırmak mudaribin hareket alanını daraltır, mudarebenin asıl amacı olan kâr sağlamayı olumsuz yönde etkileyebilir. Bu iki mezhebe göre günümüz finans kuruluşlarının ticaret dışındaki faaliyetleri de mudarebe kapsamında değerlendirilir. Mudarebe için toplanan sermaye sanayi ve zirai alanlarda da kullanılabilir.

Sermayenin Başka Mallarla Karıştırılması

Mudaribin sermayeyi gerek kendi malı ile gerekse başka mallarla karıştırması sermaye sahibinin izni ile yapılmışsa Şafiî dışındaki mezhepler caiz görmüşlerdir. Maliki mezhebi bunu şu şartlarla caiz görmüştür: karıştırılan malın misli mallardan olması, karışımın her iki mal için de faydalı olması, karışım işleminin işletmeye başlamadan önce yapılmış olması. Bu üçüncü şart Hanbelî mezhebi ile Maliki mezhebinin bir görüşüne göre de geçerlidir. Onlara göre mallar karıştırılmadan önce işletilmeye başlanmışsa artık karıştırmak caiz olmaz. Bu konuda hiçbir şart koşmayan Hanefi mezhebi ile Malikilerin diğer görüşüne göre, finans kuruluşlarına yatırılan mevduatların işletilmesi mudarebe kapsamında değerlendirilmektedir.

Sermayenin Başkasına Verilmesi

Mudaribin aldığı sermayeyi işletmek üzere başka birine vermesi konusunda fıkıhçılar farklı görüş belirtmişlerdir. Hanefi²⁸ ve Maliki mezhebine göre sermaye sahibinin izni olursa caizdir. İster birinci mudarib kendisine kârdan bir pay almayı şart koşsun ister koşmasın. Zira birinci mudarib her ne kadar sermayeyi bizzat işletmese de sermaye sahibi ile anlaşma yapan ve ona karşı sorumlu olan kendisidir. Hanbelî ve Şafiî mezhebine göre ise sermaye sahibinin izni varsa ve birinci mudarib kardan pay almayı şart koşmamışsa caizdir. Bu durumda birinci mudarib ne sermaye sahibidir ne de emek sarf ediyor. Dolayısıyla kar almaya müstahak değildir.

İkinci Mudarib İle Beraber Kârın Paylaşılması

İkinci mudaribin de kardan pay alabileceğini söyleyen Hanefî ve Maliki mezhepleri kârın nasıl paylaşılacağına da temas etmişlerdir. Sermaye sahibi sermayeyi mudaribe verirken, kârı ona nispet etmeden (ör. elde edilecek kâr ikimiz arasında) vermişse kâr iki taraf arasında yarı yarıya paylaşılır. Eğer mudarib tarafa 1/3 oranında kar verilmesi üzerine anlaşmışlarsa sermaye sahibi yarısını alır. 1/3'ü ikinci mudaribe 1/6 da birinci mudaribe verilir. 2/3 oranı üzerinde anlaşmışlarsa yarısını sermaye sahibi, diğer yarısı ikinci mudarib alır. Birinci mudaribe bir şey düşmez.

Sermaye sahibi kârı mudaribe nispet ederek (örneğin “elde edeceğin kâr ikimiz arasında”) vermişse sonra da mudarib sermayeyi ikinci bir mudaribe verirse, sermaye sahibi birinci mudaribe kârın yarısı, 1/3'ü veya 1/4'ü gibi ne kadar takdir etmişse onu ikinci mudarib alır. Kârın geri kalanı sermaye sahibi ile ikinci mudarib arasında

²⁸ Merğinanî, *el-Hidaye Şerhu-Bidayeti'l-Müptedi*, c. III, s. 11. Daru'l-Arkam, Beyrut, ts.

paylaştırılır. Hanefiler birinci mudaribin kârdan pay almasını akdin bir tarafı olması ve ikincinin emeğinin de bir yönüyle birinci mudaribe sayıldığı sebebiyle hak ettiğini gerekçe gösteriyorlar. Maliki mezhebine göre birinci mudarib kârdan bir şey alamaz. Çünkü kârı gerektirecek ne sermayesi var ne de emek sarf etmiştir.

Sermayedarın İzni Olmadan Sermayeyi Başka Mudaribe Vermek

Maliki mezhebi fakihlerinden İbn Rüşd bu konuda şunları söyler: Mudarib, sermayeyi başka bir mudaribe verirse ve zarar edilirse birinci mudaribin zarardan sorumlu olduğu konusunda fukahâ arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Eğer bu durumda kâr elde edilmişse sermaye sahibi ile başta konuşulan orana göre paylaşılır. Daha sonra birinci mudarib ile ikinci mudarib kalan kârı nasıl şart koşmuşlarsa ona göre aralarında paylaşır.²⁹ Şafî mezhebine göre bu ikinci mudarib fasit bir işleme binaen çalıştığı için kârdan pay alamaz. Fakat çalıştığı karşılığında ecr-i misl alabilir.

Birinci mudaribin zararı tazmin konusunda Hanefilerin üç görüşü vardır. Birincisi, eğer ikinci mudarib sermayeyi çalıştırıp kâr elde etmişse birinci mudarib tazminle yükümlü olur. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. İkincisi, kâr elde edip etmediğine bakılmaksızın ikinci mudarib sermayeyi çalıştırmaya başlamışsa birinci mudaribin tazmin sorumluluğu meydana gelir. Bu Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in görüşüdür.³⁰ Üçüncüsü ise birinci mudaribin ikinci mudaribe sermayeyi teslim etmesiyle zararı tazmin sorumluluğu doğar. İkinci mudarib sermayeyi çalıştırmaya başlamamışsa da bu böyledir. İlk iki durumda sermaye ikinci mudaribin yanında emanet hükmünde olduğu için ihmal ve kusuru olmadıkça tazmin etmesi gerekmiyor.³¹

Günümüz İslami bankacılık faaliyetleri açısından bakıldığında Hanefi mezhebinin görüşü daha da önem arz etmektedir. Zira sahih mudarebe akdi yapıldıktan sonra sermayeyi yatırıma dönüştürme ve kâr elde etme amacıyla mudaribin başka birine mudarebe ya da müşareke yoluyla anlaşmasında bir beis yoktur. Hatta ikinci mudarib ile birinci mudarib arasında da sermaye sahibinin şart koştuğu kâr verildikten sonra geri kalanın taksimi konusunda anlaşma sağlanabilir.³²

İslami Bankacılıkta Mudarebe Faaliyeti

Mudarebe yöntemi genellikle bireysel olarak birinden emek diğerinden de sermaye olmak üzere iki kişi arasında yapılan bir akittir. Bununla beraber taraflardan herhangi biri, birden fazla kişiden olabileceğine cevaz verilmiştir. İslami bankacılık faaliyetlerinde ise her iki tarafın da çoğulcu bir yapıdan oluştuğu görülmektedir. Bir taraftan bankaya mevduat yatıran çok sayıda sermaye sahibi, diğer taraftan bu sermayeyi çalıştıran banka vardır. Fakat iş bununla sınırlı değil. Banka ayrıca sermayeyi ikinci mudarib olarak başka

²⁹ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, c. VI, s. 215-216. Darul Fikr, Beyrut, 2005.

³⁰ İbn Abidin, *a.g.e.* c. VI, s. 216.

³¹ Vehbe Zuhayli, *Mevsuatu'l-Fıkhı'l-İslamî*, C. 4, S. 651. Daru'l-Fikr, Dimeşk, 2013

³² Hasan Emin, *El-Mudarebetü's-Şer'iyye*, S. 51, Mektebet-ü Melik Fahd el-Vataniyye, Cidde, 2000.

kişilere vererek işletmektedir. Bu durumda banka sermaye sahibi, kredi verdiği kimseler ise çok kişiden oluşan mudarib tarafı oluşturur. Bankanın çok sayıda kimseden sermaye toplayıp biriktirmesi ve işletmesi çoklu mudarebeye örnek teşkil etmektedir.

Bankaya para yatıran mevduat sahipleri ile banka arasındaki ilişki ikili bir ilişkidir. Bir yönüyle her iki tarafta da banka vardır. Banka burada mudarib olarak ister yatırılan mevduatları doğrudan işletsin, ister işletmek üzere başka kimselere versin mudarebe yöntemiyle hareket etmiş sayılmaktadır. Banka sermayeyi doğrudan işletmeyip ikinci derecede mudarib olan kimselere verirse, sermaye sahipleri kârdan paylarını aldıktan sonra geri kalanı banka ile ikinci mudaribler arasında taksim edilir. Hatta ikinci mudaribin alacağı kâr miktarı, bankaya mudarib olarak düşen kârın tamamına tekabül ederse sermaye sahiplerinin kârından bir şey eksilmeden banka kârdan bir şey alamaz. Banka, sermaye sahipleri ile ikinci mudaribler arasında bir aracı olarak değil ikinci mudariblerle arasında bir ikili ilişkiden söz edilebilir. Çünkü ikinci mudarib banka ile yaptığı anlaşmaya göre işlem yapmakta ve banka için çalışmaktadır. Banka tek başına mevduat sahipleri ve ikinci mudariblerle ilişkili olmaktadır. Sermayenin güvencesinden banka sermaye sahipleri ile beraber sorumlu bulunmaktadır. İkinci mudaribin herhangi bir kusur ve ihmali bulunmadıkça doğabilecek zararı banka ve sermayedarlar beraber üstlenirler. Burada İslami bankacılık ile faizli bankacılığı arasındaki fark açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü İslami bankacılıkta sermaye sahipleri de zarar riskini paylaşmış olurlar.

Mudarebeye dayalı İslami bankalar günümüzde gerekli bir ihtiyaç halini almıştır. İslami bankalar, faiz bankalarına alternatif olarak kuruluş felsefesi ve mali performans mekanizması bakımından farklı olması gerekmektedir. İslami bankacılıkta mali konularda şer'î gayeler esas alınmak durumundadır. Malın sefihler arasında israf edilip savrulmuş değil, insanların maişetlerini temin etme aracı olarak değerlendirilmesi, sermayenin sadece elit ve zengin bir azınlığın elinde kalmayıp geniş tabana adil bir biçimde dağıtılması, iktisadi işlemlerde ne haksızlık yapmak, ne de haksızlığa uğramak bu gayelerden birkaçıdır. Bu hedefleri gerçekleştirmek için var olan İslami bankalar, İslam âleminde faizden uzak bir yatırım ortamı oluşturmak ve iktisadi bakımdan büyüyüp kalkınmaya katkı sunmaktadır.

İslami bankacılığın temelinde mudarebe olmakla beraber mudarebenin İslami bankalarda etkin bir şekilde uygulandığını söylemek oldukça zordur. Mudarebe usulüyle toplanan fonlar başka yöntemlerle işletilmektedir. Birçok yatırım aracının uygulandığı İslami bankalarda özellikle murabaha yönteminin çok yaygın olarak kullanıldığını görüyoruz. Örneğin murabaha yöntemiyle gerçekleştirilen işlemler Ürdün İslam bankasında 1980-1984 yılları arasında % 76, Katar İslam bankasında 1984-1987 yılları arasında % 96, al-Baraka İslam bankasında 1984-1987 yılları arasında % 86, Filistin ve Gazze İslami bankalarda % 98 oranlarına kadar çıkmaktadır.³³

Murabahanın uygulamada çok güçlü, mudarebenin ise zayıf kalmasının altında yatan birçok neden vardır.³⁴ Yüksek garanti faktörü, düşük risk oranı hatta bazen sıfır risk faktörü murabaha yönteminin tercih edilmesinde önemli nedenlerdendir. Murabaha akdi yapıldıktan sonra banka ile işletmeci arasındaki ilişki borçlu ile alacaklı arasındaki ilişki haline dönmüş olur. Borçlu aldığı krediyi ödemekle yükümlüdür. Banka ise taksitli satış yaparak kâr elde eder. Bununla beraber alacağını güvenceye almak için gerekli tedbirleri alır.

³³ En-Neccar, *el-Mudarebe'l- müştereke ve meda tatbikuha fi masârifî'l-İslamiyye fi-Filistin*, s. 232.

³⁴ Ebu Zeyd, *el-Mudarebe ve tatbikatuha'l- âmeliyye fi masârifî'l-İslamiyye*, s. 67.

Murabahanın tercih edilmesinde diğer önemli bir neden mudarebe ve müşareke gibi diğer yatırım araçlarına oranla daha kolay bir prosedüre sahip olmasıdır. Bu yüzden İslami bankaların çoğunda mudarebe yöntemiyle yapılan muameleler beklenenden çok daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Örneğin mudarebe yöntemiyle yapılan işlemlerin oranı Ürdün İslam bankasında 1980-1984 yılları arasında ortalama % 2,5; Katar İslam bankasında 1984-1987 yılları arasında % 2,9; al-Baraka İslam bankasında 1984-1987 yılları arasında % 3,4 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Filistin'deki bazı İslami bankalarda mudarebe yöntemiyle yapılan işlemlerin oranı % 0'kadar³⁵ düştüğü görülmektedir.

İslami bankaların mudarebeden uzaklaşıp murabaha yöntemine yönelmeleri bu bankaların güvenilirliğine önemli ölçüde gölge düşürmektedir. Bu durum İslami bankaların faiz bankalarından farklı olarak yeni bir finans sistemi sunma vaadine de aykırı bir durum teşkil eder.³⁶

İslami bankalarda mudarebenin bir yatırım aracı olarak uygulanması bakımından bir takım zorluklar bu yöntemin terk edilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu zorlukları şu şekilde sıralamak mümkündür: İslami bankalarda mudarebe yönteminin uygulanmasına yürürlükteki yasaların yeterince elverişli olmaması. İslami bankaların yatırım işlemlerinin çeşitli vergilere tabi tutulması. Bankalar ile mevduat sahiplerinin muhtemel risklere karşı hazır olmayı sağlayacak unsurların bulunmaması.³⁷

İslami bankalarda çok az miktarda uygulanan mudarebe yönteminin geliştirilmesi ve daha yaygın bir şekilde kullanılması İslami finans sistemi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda mudarebenin hem dini hem de iktisadi açıdan önemini geniş kitlelerce kavranması ve bu konuda bir bilinç oluşturulması iktiza etmektedir. Mudarebe akdinde her iki tarafa da güvence sağlayacak yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, İslami bankalar için vergi yükünün hafifletilmesi, mali yatırımlar için daha geniş bir alan oluşturması ve mudarebe işlemleri için ehil ve nitelikli elemanların yetiştirilmesi İslam ülkelerindeki yöneticiler için önemli bir görev ve sorumluluktur.³⁸

³⁵ Ebu Zeyd, a.g.e. s. 68

³⁶ Geniş bilgi için bkz. Ebu Zeyd, *el-Mudarebe ve Tatbikâtuha'l- Âmeliye fi Masârifi'l-İslamiyye*, s. 79.

³⁷ Bkz. Hüseyin, Salih bin Abdurrahman, *Hâtırât havle'l- Masarifi'l-İslamiyye*, Müessesetü'l vakfu'l-İslami.

³⁸ Bkz. Muhammed Ahmed, Hüseyin, *el-Mudarebe fi Masarifi'l-İslamiyye*, s. 11.

KAYNAKÇA

- Afane, Dr. Hüsameddin, *Merceyyet 'ür-Rikabeti 'ş-Şeriyeye fi'l-Masarifi'l-İslamiyye*, Mecelletü'l-Hedyi'l-İslam, sayı 199. Filistin.
- Buhari, Muhammed bin İsmail el-Cu'fi, *el-Cami's-Sahih*, Daru'l-İbn-i Kesir, Beyrut, 1986.
- Cengiz, Kallek. (2005)“*Mudarebe*” TDV. İslam Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul.
- Ebu Ğudde, Hasan Abdülğani, *Bahs-ü Tahvil bi'l-Mudarebe fi'l-Muamelati'l-Maliyeti'l-Muasire*, el-Ma'hedü'l-Alemi, li'l-Fikri'l-İslamî. Kahire, 1996.
- Ebu Davut, Süleyman bin Eş'as es-Sicistani, *Akziye*, Daru'l-Fikr, 1998.
- Ebu Zeyd, Muhammed bin Abdülmün'im, *el-Mudarebe ve Tatbikatuha'l-Âmeliye fi'l-Masarifi'l-İslamiyye*. Ma'hedü'l-Alemi, li'l-Fikri'l-İslamî. Kahire, 1996.
- En-Neccar, Talal Ahmet İsmail, *el-Mudarebe'l- Müştereke ve-meda tatbikuha fi masarifi'l-İslamiyye fi-Filistin*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) el-Cami'etü'l-İslamiyye, Gazze, 2002.
- El-Emin, Hasan Abdullah, *el-Vedâi 'ul-Masrafiyyetü'n-Nakdiye, ve-İstismaruhe fi'l-İslam*, Daru'l-Şurûk, Cidde, 1983.
- Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakup, *Kamusu'l-Muhit*, Meymenniye Matbaası, Mısır, t.siz. Hasan Emin, *El-Mudarebetü 'ş-Şer'iyye*, Mektebet-ü Melik Fahd el-Vataniyye, Cidde, 2000.
- Hüseyin, Salih bin Abdurrahman, *Hâtîrât havle'l- Masarifi'l-İslamiyye*, Müessesetü'l vakfu'l-İslami.
- İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2005.
- İbn Hazm ez-Zahiri, *Meratibu'l-İcmâ*, , Daru'l-kutubu'l- İlmiye, Beyrut, 2000. İbn Kayyim el Cevzî, *İ'lamu'l-Muvakkîin an Rabbi'l-Âlemîn*, Daru'l Ceyl, Lübnan, 1973.
- İbn kudame, *el-Muğnî*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2011.
- İbn Mace, es-Sünen, *Ticarât*, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- İbn Rüşd, Muhammed bin Ahmed bin Muhammed, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktasid*, Daru'l-Fkr, Beyrut.
- Kâsânî, *Bedâi's-Sanâ'i fi tertibi's-Şerâ'i*, , Daru'l-Kutubu'l-Arabi, 2. Baskı, Beyrut, 1982.
- Merğinanî, *el-Hidaye Şerhu-Bidayeti'l-Müptedi*, Daru'l-Arkam, Beyrut, ts.

Muhammed Ahmed, Hüseyin, *El-Mudarebe fi'l-Masârifi'l-İslamiyye*, V. Uluslararası Mescid-i Aksa Kongresi, Daru'l-İfta-el-Filistiniyye, Ramallah, 2014.

Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya bin Şeref, *el-Mecmu'*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2010.

....., *Ravdatu't-Talibin*, , Daru'l-Feyha, Dımeşk, 2012.

Serahsî, Muhammed bin Ahmed bin ebi Sehl, *el-Mebsût*, Daru'l-Marife, Beyrut ts.

Şevkânî, Muhammed bin Ali bin Muhammed, *Neylü'l-Evtar*, Daru'l Ceyl, Lübnan, 1973.

Şirazî, Ebu İshak, *el-Mühezzeb fi Fıkhî'l-İmam eş-Şafî*, Daru'l-Fkr, Beyrut. Ts.

Şirbinî, Muhammed Hatip, *Muğni'l-Muhtac*, Daru'l-Fkr, Beyrut. 1995.

Taha, Süveylim, *Hükmü'l-İslam fi-Şehadâti'l-İstismar*, Mecma'ul-Buhusü'l-İslamiyye, Ezher Üniversitesi, Kahire.

Tirmizi, Ebu İsa, *es-Sünen, Ahkâm*, Daru'l-Fikr, 1999.

Zuhaylî, Muhammed, *el-Mûtemed fi'l-fıkhî 'ş-Şafî*, Daru'l-Kalem, Dımeşk, 2013.

Zuhaylî, Vehbe *Mevsuatu'l-Fıkhî'l-İslamî*, Daru'l-Fikr, Dımeşk, 2013.